

Andrzej Nils Ugglå

CARL SNOILSKYS OCH ANDRA SAMTIDA POETERS INLÄGG I DEN SVENSKA POLENDEBATTEN 1863

Ett viktigt inslag i den svenska polendebatten i samband med januariupproret 1863 utgjorde de poetiska alstren. Dessa publicerades såväl i dagspress och tidskrifter som i samlingsvolymner. Stora delar av denna poesi finns samlad i Karl-Gustav Fellenius' antologi *Polen i svensk lyrik*.¹ I svensk press publicerade man även utländska polendikter i svensk översättning.²

1. Carl Snoilsky

Den skald som i sin poesi mer än andra engagerade sig i polenfrågan var Carl Snoilsky. Sina dikter lät han trycka bl.a. i *Upsala-Posten* och i "Namnlösa Samfundets" *Kalender*, där han framträdde under pseudonymen Sven Tröst. Till grund för Snoilskys starka inlevelse i det polska upproret låg hans liberala åsikter och hans stora intresse för frihetsrörelser i andra europeiska länder. I hans polendikter återspeglas de stämningar som var rådande i Sverige vid denna tid men också alldeles tydligt skaldens eget djupa engagemang i det polska folkets öde. Dikterna innehåller dock mycket litet av böner för det polska folket eller av hyllningar till de polska hjältarna. Den unge Snoilsky framträder i detta sammanhang som en politiskt medveten skald som utsätter både den fasadliknande polenopinionen i Sverige och det egna landets passivitet för en bister kritik.

I ett brev till sin förtrogne, Herman Wikblad, hösten 1863, kommenterar Snoilsky själv det politiska budskapet i sin polendiktning:

(...) i mina polska dikter står jag i alla avseenden på egen botten, det må vara beröm eller tadel. Jag kan bliva en politisk poet, som

skall höras i rätt vida kretsar, det vet och känner jag, var gång mitt hjärta erfar en smärtsam sammandragning, då jag hör namnet på detta dödsinvidga folk (...).³

Den spontana våg av polensympatier som bröt fram i Sverige våren 1863 utsätts för en kritisk granskning av Snoilsky redan i en av hans första polendikter, "För Polen". I början hade han varit tagen av de spontana polenstämmningarna i landet, bl.a. hade han deltagit i det berömda möte för Polen som hölls i Börssalen den 3 mars 1863 och liksom de övriga hade han energiskt hurrat och skrikit "Lefve Polen!"⁴ Men snart kom Snoilsky att distansera sig till detta slags polenhjälp. Tårar, tröstande ord och förhastade löften om militär hjälp tyckte han föga kunde gagna Polens sak. Detta kommer tydligt fram i strofernas avslutande båda rader:

Nåväl, en tår för Polen,
Och strax har Polen tröst!
(...)
Nåväl, ett ord för Polen,
Och strax har Polen hopp!
(...)
Nåväl, ett hugg för Polen,
Och strax har Polen hämnd!

Själv finner skalden politisk dikt vara ett mer verkningsfullt sätt att tjäna Polens sak:

(...) I sångens söner,
Finns hjälparen till sist:
En skald med djupa toner
Står upp i folkens mitt
Kom, skald, och skaka troner,

Kom och sjung Polen fritt!

Resonemanget fullföljer Snoilsky i sin nästa dikt, "På Polens dag", skriven för uppläsning vid festen för furst Czartoryski i Uppsala. Han uppmanar i den polackerna till kamp, han beklagar att Sverige inte kan åstadkomma någon annan form av hjälp än insamlingar men menar att:

Arm är den hjälp, vi kan ge, tyvärr!
 Ack, endast en ringa skärv!
 Men brinnande böner vid gåvan dock låda;
 Vad skärven betyder, förstår vi nog båda.

När det blev klart att Polen av Europas länder hade lämnats åt sitt öde och att upproret inom kort skulle komma att strypas av den ryska övermakten genomsyras dikterna av en djup pessimism, gränsande till nihilism. I dikten "Skål för den polska emigrationen" låter Snoilsky oss inse den grymma sanningen att emigranternas barn skulle komma att skiljas från sitt fosterland för evigt – den vision av ett Ryssland i brand som författaren målar upp, utspelas endast i drömmarnas värld. I "Den polske frivillige" går de unga frivilliga med njutning mot en säker död:

En härlig dag bebådar österns glöd:
 En härlig dag – och oss en härlig död!

Den tveksamhet inför sympatiaktionernas otillräcklighet som Snoilsky givit uttryck för i sina tidigare dikter hade med tiden övergått till ironiska antydningar om Europas, däribland Sveriges, politiska förlamning. I dikten "Polen dör" är frågan varför Polen måste gå under ännu inte besvarad, diktaren konstaterar endast att det sker med Guds medgivande. I "På Polens Grav" däremot läggs ansvaret för Polens nederlag på Europas länder:

Det litet syns – dock bedyrar jag:
 Om alla utan ett undantag
 Tilldundrat våldet: "Hit skall du gå!
 Se, hundra folk bakom ordet stå!"

Då skulle icke till världens sorg
 Nu jublet brusat från czarens borg,
 Men Polen, frälst av ett manligt skritt,
 Stått mittibland oss vid liv – och fritt!

I samma dikt konkretiserar författaren också den hjälp som polackerna förgäves väntade på, nämligen ett militärt ingripande: "Ve för det svärd, vilket icke slog, // Då blott ett hugg hade varit nog!" Om Europas dåliga samvete vittnar följande ord: "Och därför ligger Polen centnertungt // På tidens sjuka, skuldmedvetna hjärta." Hur den tidigare så spontana entusiasmen för Polen, jämte sabelskramlet, snart skall bli ett minne blott skildrar Snoilsky i dikten "Festen för Polen".

Förstås, att också jag var på banketten,
 Som vän av Polen och entusiast,
 Då heta hjärnor lade råd i hast
 Hur grundligast man skulle knäcka jätten.

Jag minns nu icke riktigt alla sätten,
 Men hos de fleste stod den tanken fast,
 Att vore Polen tjänt med något vasst,
 Så vore vassast svenska bajonetten.

I dikten jämför Snoilsky dessa kortvariga stämningar med ett stjärnfall som "lyste och försvann".

Ännu tydligare ironiserar Snoilsky över Sveriges passivitet i polenfrågan i "På promenaden i Florens". Med ett stänk av sarkasm befriar

skalden svenskarna från allt ansvar för att de sålt sin bundsförvant. Man skall inte sörja över Polen ty man kan ju, liksom Sverige, uppnå sin lycka "ärelös".

I takt med att terrorn i Polen ökade demonstrerade Snoilsky allt öppnare sin kritiska inställning till tsar Alexander. Han gör det med icke förborgad indignation och med hån. I "Till Alexander 'den Milde'" avslöjas den ryske despotens riktiga natur, in i det sista dold för omvärlden bakom en mask av mildhet:

Nå, du har tröttnat att den Milde spela,
Och utan fårpåls ulven går på rån!

Den ohyggliga ryska terrorn under upprorets sista fas med massavrättningar, massdeportationer till Sibirien, plundringar och bränder hade gjort att Snoilsky hamnat i total uppgivenhet. Dikten avslutas med en uppmaning till den ryske tsaren att fullborda sitt grymma verk:

Följ din natur: ryt, rasa och riv sönder!
Låt mordbrandslågor fladdra opp! Rätt så!
Du Nikolai son, du rovdjursyngel!

Denna dikt publicerades dock inte under Snoilskys livstid. Man kan tänka sig att författaren, med sin beskrivning av den ryska tsaren, inte ville utmana de officiella kretsarna i Sverige och i synnerhet inte sin inflytelserike släkting, utrikesminister Manderström.⁵

Dikten "Leve Kejsaren!" offentliggjordes däremot. Den återger det förslavade polska folkets hyllningar till Alexander, som hade segrat i kampen med Gud. Det kollektiva jaget i dikten uttrycker här det polska folkets önskningar om martyrdöd:

Gör vad du vill med hela jorderingen,
Men låt oss blott en enda ynnest få:

Vi bett om frihet – och det gavs oss ingen;
Vi be om döden – nekas det också?

Ett intressant inslag i Snoilskys polendiktning är en apokalyptisk vision av martyrlandet Polens framtid. I "Kosciuszkos syn" frammanar poeten ett tillstånd av evig fred som skall växa ur "Polens gröna slätter". All gammal fiendskap skall vara glömd och festklädda, obeväpnade människor skall vandra vägen fram:

I dyster landsflykts nätter
en syn Kosciuszko såg:
på Polens gröna slätter
drog fram ett ändlöst tåg
i festdräkt utan vapen,
gick folkens här i led,
och glömd var fiendskapen,
ty nu var evig fred.

Av särskilt stort intresse är den förbrödring mellan polacker och ryssar som Snoilsky frambesvärjer i denna dikt. I boken *Carl Snoilsky. En levnadsteckning* påpekar Per Hallström just befintligheten av en försörjningsproblematik samt ett visst mått av pacifism i denna dikt.⁶ Henry Olssons hypotes i boken *Den unge Snoilsky* att skalden kunde ha fått idén till detta folkliga brödraskap mellan polacker och ryssar från Mikael Bakunin förefaller rimlig.⁷ Sommaren 1863 vistades Bakunin i Stockholm. I egenskap av företrädare för det Unga Ryssland förkunnade han i sina tal frihet, brödraskap och rättvisa.⁸ Han var också en varm förespråkare för den polska revolutionen och utan tvivel var Snoilskys sympatier på hans sida.

Olssons resonemang kan kompletteras med en uppgift att de liberala kretsarna i Europa, däribland Sverige, under samma tid entusiasmerades av ännu en politisk emigrant från Ryssland – Alexander Herzen. I sitt

politiska tänkande var han mindre radikal än nihilisten Bakunin, men liksom denne förutspådde han det ryska kejsardömetts fall och Polens frihet. Panslaviska idéer av det slag Herzen förde till torgs återfinns i denna dikt av Sñoilsky:

Det äldsta split sig vänder
till trofast broderskyss,
då fläta sina händer
ihop Polack och Ryss.
Envar av ånger glöder,
att hatet söndrar dem;
men nu de äro bröder
från samma fadershem.

Det kan – åtminstone vid ett första betraktande – synas som om Sñoilsky mottagit influenser från ytterligare ett håll. I dikten "Kosciuszkos syn" närmar han sig grundtanken i den polska romantiken – den s.k. messianismen. Polen, som av Gud utsetts till Europas martyrländ (i den polska litteraturen jämförs Polen med den korsfäste Kristus), skall komma att frälsas i undergångens stund och landet liksom hela Europa befrias från allt förtryck. Ewig fred skall därefter råda. Ett liknande historiefilosofiskt resonemang kan utläsas ur denna strof i "Kosciuszkos syn":

Väl hundra segervana
standar mot jord sig sänkt
för Polens rivna fana,
uti martyrblood dränkt;
"O land, du smärterika,
bliv nu de frälstas tolk.
För världen högt predika:
Nu tackar Gud allt folk!"

Snoilskys ungdomsdikt skapades dock av allt att döma långt innan han kände till något om den polska romantiska litteraturen. Hans intresse för polsk romantik väcktes förmodligen först vid mitten av 1880-talet genom Georg Brandes' bok *Intryck fra Polen*.⁹

Carl Snoilskys intresse och engagemang för Polen tog sig inte enbart uttryck i eget författarskap utan även i översättningsarbete. Under namnet Sven Tröst publicerade han år 1864 i *Svensk Månadsskrift* en översättning av dikten "Ärans väg", skriven av den franske skalden Pierre Jean de Béranger. Dikten, författad i samband med den polska resningen 1830, är till sitt innehåll analog med det budskap Snoilsky själv tre decennier senare propagerade för: Polen behövde konkret hjälp, inte tårar, tomma ord och löften; det hade blivit övergivet av Europas länder och av Sverige. Skaldens uppgift blev nu att vädja till hela världen om stöd för Polen. Béranger låter i sin dikt ett "jag" önska sig förmågan att hjälpa Polen. I detta syfte förvandlas diktjaget till olika, allt mäktigare gestalter som på ett bättre sätt än skalden skall kunna ge denna hjälp. Inledningsvis önskar det att det vore en husar, som med sabel i hand kunde slåss för Polen. Vidare att det vore miljonär så att det kunde köpa "krut och skott" när nu det rika Europa inte ville ge några krediter för detta ändamål.

Dess önskan att hjälpa Polen stegras från strof till strof. Som monark vill det med sin flotta angripa Ryssland för att därigenom statuera exempel och dra med sig andra länder, däribland Sverige:

Som kung än bättre jag förstod
Med råd och dåd mitt nit betyga.
Kring hafven skulle flottor flyga
Att ägga upp Osmanens mod,
Att värma Svenskens tröga blod,
Och Polen hoppets ord tillropa.

Såsom Gud skulle slutligen diktens jag vända hela sin vrede mot den

ryska tsaren och med hjälp av ett mirakel röja vägen för det polska folkets frihet.

2. Oskar Patrik Sturzen-Becker

En annan svensk skald som i diktens form gav uttryck för ett starkt engagemang var Oskar Patrik Sturzen-Becker. I likhet med Snoilsky ansåg han att Sverige och hela Europa borde agera mer aktivt för Polen.

Sturzen-Beckers kritik av Sveriges passivitet finner vi redan i reminiscensdikten "År 1830". Författaren drar här en parallell mellan unga och gamla akademikers reaktion på upproret 1830 respektive 1863. I kontrast till studenternas spontana demonstrationer för Polen visar skalden upp professorernas ovilja mot att överhuvud engagera sig:

Om natten mitt på torget,
 vid Karlavagnens brand,
 vi sjöngo än för Polen,
 med mössorna i hand
 (...)
 Men herrar professorer,
 de moget vise män,
 de sutto helt trankila,
 som där de sitta än.

I mars, dvs vid tiden för furst Czartoryskis besök och samma månad som den polska frågan togs upp i den svenska riksdagen, publicerade Sturzen-Becker en intressant dikt, "Polsk stormmarsch". Diktens titel och innehåll kan tolkas på två sätt, dels som en uppmuntran till det polska folket att kämpa vidare, dels som en uppmaning till den svenska allmänheten och till riksdagen att mer aktivt och konkret agera för såväl Polens som Sveriges sak:

Slut hop dig, o folk av ädelt blod,

till en enda jättenäve god,
 (...)

I går var suckarnas tid förbi,
 i dag kring landet går drabbningens skri,
 i morgon skall segersång det bli.
 (...)

Så – vägen rak!
 Blixt! brak!
 Hurra för vårt Polens heliga sak!

Våren 1864, när upproret höll på att fullständigt kuvas och då det i rapporterna endast stod talat om omfattande repressalier av grymmaste slag mot polackerna, konstaterade Sturzen-Becker med stor bitterhet, i dikten "Våra fanor", att Sveriges unika tillfälle att äntligen få göra upp med Ryssland nu var försuttet. Men samme fiende fanns tyvärr kvar och Sverige var fortfarande hotat. Polens öde kunde framgent även bli Sveriges lott, om landet visade sig oförmöget att försvara sig. Dikten slutar med uppmaningen att inte låta en liknande chans gå sig ur händerna, om tillfälle än en gång skulle ges:

Därför, om trumman kallar en gång än
 till kamp de blå och gula slutna leder,
 var stolt, kamrat! och dina anor känn,
 och följ din forntids ridderliga seder!
 Låt stora minnens lära gå igen,
 om mer än årans glans, om k r i g a r h e d e r!
 Se till din fana upp! där vägen är,
 din sak, ditt härskri, din mission är där.

I sången "Masurkan", som ingår i ett större skaldestycke, "Kasimira", anknyter Sturzen-Becker på hög konstnärlig nivå till den svenska polendebatten under upproret 1863. Själva handlingen är förlagd till en annan historisk epok; den utspelas under Karl XII:s tid då den avsatte

polske kungen, Stanislaw Leszczyński, med sitt hov vistades i Kristianstad. Handlingen i diktens centrala del utspelas vid en kunglig bal med fladdrande svenska och polska fanor och med guld- och silversmyckade väggar. Man dansar masurka och stämningen är glädjefylld.

Redan i poemets första strofer har vi emellertid fått veta att den polska folksången – masurkan – som längre fram i dikten skall komma att dansas på ett svenskt slott vid 1700-talets början (tidslogiken är som synes helt bruten) även har sorgsna undertoner. Sturzen-Becker för oss nämligen först tillbaka till 1830-talets Paris, där han låter Fredrik Chopin tolka samma masurka. Chopins interpretation röjer att det är fråga om en martyrsång och att glädjen i den polska sången enbart finns på ytan:

Det är dans, – ja, men i ryska bojor!
ett skratt, – men hänskratt bland förbrända kojor!
en suck, ett skri, – det Polens hjertscri är.

Chopin speglar i sin pianomusik upproret 1830; Sturzen-Becker nuläget. Avsikten med denna dikt var givetvis inte att påminna om Polens historia i sig utan att medelst dessa återblickar alludera på nutiden:

Det är i dessa dunkla melodier,
i dessa djerft bizarra harmonier,
i dessa rytmer af *sitt eget* slag,
jag vet ej hvad, som oss demoniskt fattar,
ett spökeri, som hemskt ur grafven skrattar,
nej! – det är verklighet, och af i dag.

(...)

Jag temligen förstod dem då alltredan;
Murawieff och Berg ha lärt oss sedan
att *fullt* förstå hvad då var halft förstådt.

På ett slott i Sverige dansas det alltså till en polsk melodi, som under ytan döljer det polska folkets tragedi. Denna kontrastsituation kan hos läsaren framkalla associationer till Sveriges och hela Europas (på balen roar sig även gäster inbjudna från andra europeiska länder) likgiltighet i polenfrågan. Den dramatiska spänningen ökar i och med att en polsk flicka, trumpetardottern Kasimira, visar sig i balsalen. På den glada stämningen reagerar hon med ängslan och med tårar i ögonen. Mot sin vilja dras flickan in i dansens virvlar och belönas för sin vackert utförda dans med juveler och guld. Mitt i dansextasen vaknar emellertid Kasimira plötsligt ur förtrollningen, kastar ifrån sig belöningen och försvinner lika plötsligt som hon kommit:

Men Kasimira! – Under och förtrollning!
 Hon i ett nu förändrar min och hållning,
 den blyga mön blir furien, blek om hyn;
 med afsky börsen långt hon från sig kastar
 och blixtnabbt hon derpå ur rummet hastar,
 – hvar blef hon af? Försvunnen som en syn!

3. Johan Nybom och J. Gustaf Schultz

Ännu en svensk skald som bör uppmärksammas i detta sammanhang är Johan Nybom, f.d. student i Uppsala och känd för sin patriotiska och skandinavistiska festpoesi. Redan år 1848 hade han i dikten "Giv akt!" utpekad Polen som en av de europeiska nationer där folket rycker i frihetens bojor. Italien "har krossat tyranniet", konstaterar Nybom, och nu är det Polens tur att få igen "sin stulna krona".

I dikter skrivna under januariupproret vädjar Nybom upprepade gånger om militär hjälp till Polen. I "För Polen" uppmanar han Napoleon III att väcka Frankrike ur dess militära förlamning och gå i sin farbroders spår:

Då världen skall, men blott av glädje, gråta,

Välsignande ditt verk, Napoleon,
 Och Frankrike med stolthet dig förlåta,
 Att du tillbakatog din farbrors lån,
 Ej blott hans tron, men ock hans svärd och ära,
 Att, men i mänsklighetens tjänst, dem bära.

Nybom ansåg att den danska konflikten, som också framkallade militaristiska stämningar i Sverige, var mindre angelägen att engagera sig i än den polska resningen. Han skriver därom i dikten "För Danmark":

Upp och fräls Polen, – men låt Slesvig vara!
 Det ena ära är, det andra fara.

Nybom menar i sina dikter att Polens öde helt är beroende av Europas samvete. I de två dikterna "För Polen" och "För Danmark" uttrycker han detta på nästan exakt samma sätt:

Blott Polen icke mördas i sin smärta,
 Har världen en synd mindre på sitt hjerta.

Se Polen, *styckadt* vrider sig i smärta –
 Hvar är Ert samvete, hvar är Ert hjerta?

De två dikterna publicerade Nybom i ett särskilt häfte betitlat *För Polen och för Danmark*.¹⁰

Ännu en uppsaliensare, publicisten och skalden Jan Gustaf Schultz, en av redaktörerna för den polenvänliga satiriska tidningen *Söndags-Nisse*, berörde i samband med den polska resningen den dansk-tyska konflikten om Slesvig. Hans diktsamling från 1864 *För Polen och Danmark*, undertecknad Gustaf S. och dedicerad till Sven Tröst /C. Snoilsky/, består av åtta sånger, sex av dessa ägnas Polen, en Polen och Danmark och endast en enbart Danmark.¹¹ Detta tyder på att Schultz, liksom

Nyblom, betraktade den polska resningen som en viktigare angelägenhet för Sverige än den dansk-tyska konflikten.

Schultz talar inte för någon militär aktion mot vare sig Ryssland eller Preussen, hans dikter saknar aggressivitet och är i viss mån t.o.m. sentimentala. Skalden tycks nöja sig med att visa andlig solidaritet med såväl Polen som Danmark. I samlingens näst sista, rubriklösa dikt skriver Schultz:

Jag sjöng om Polen, och jag visste ju
Att, hvar än våldet rest sin tron på jorden,
I ett land stod den aldrig fast ännu –
Der skall min sång förstå, min landsman, du,
Som älskar högt med mig den sköna Norden.

Den sköna Norden! Jag har nämnt dess namn,
Ett ord för den förr'n hvarje ton förklingar!
Och detta ord må dö i glömskans famn,
Om blott en vindens fläkt till Köpenhamn
En ärlig suck ur svenska hjertat bringar!

Även i danmarkägnade dikter förekommer polska motiv. I sången "Den första dusten" (till melodi av en gammal dansk folkvisa, "Holger Dansk vann seger öfver Burman!") jämförs exempelvis Preussens och Österrikes aggressiva politik gentemot Danmark med dessa länders tidigare agerande mot Polen:

Man tänkte "Danmark delar vi,
Som förr vi delat Polen;"

4. Övrig polendiktning

I den övriga polendiktningen från denna tid dominerar främst kritik riktad mot Europas och Sveriges passivitet i polenfrågan. Omvärldens

likgiltighet gentemot de förhoppningsfulla men förgäves väntande polackerna skildras ofta mycket dramatiskt. I Karl Wetterhoffs dikt "Den 27 mars 1863" framträder Polen och Europas länder som animiserade symboler hämtade från respektive lands nationalvapen. Den polska vita örnen kretsar i luften och spanar efter en hjälp som inte kommer:

Leoparden dröjer uppå sin ö,
 Den franska örnen vid västersjö
 Och Göta lejon vilar
 Med öppna ögon på fjällets snö.
 Men Polen blöder ur öppna sår,
 Blod kostar vart ögonblick som går.
 Fast härjarens lie ilar
 Europa stilla står.

Ännu mer dramatiskt skildras polackernas väntan i dikten "Polen", uppläst av C.D. af Wirsén vid festen för Polen i Uppsala i november 1863 och först tryckt i *Upsala-Posten* (huruvida Wirsén själv författat denna dikt är dock oklart):

Är det ej nog? Skall stormen sopa
 Vartenda blad från ekens stam?
 De kämpa, hör, på hjälp de ropa,
 Men ingen går till räddning fram.
 Den boja deras arm betungar
 De slitit av, och Polens son
 Den djärvt emot förtryckarn slungar, —
 Men ännu Europas kungar
 Sitt anlet vända därifrån.

Ännu ett exempel på detta tragiska motiv om väntan i polenlyriken finner vi i dikten "Till Svea", signerad G.G. och publicerad i *Svenska*

arbetaren i september 1863. Denna gång är det bara från Sverige man väntar på hjälpen:

På dig Polonia nu blickar
 Och väntar hjälpen ifrån dig
 Och då och då hon till dig skickar
 Ett litet blygt "förgät ej mig".
 Betänk att ock mot dig kan våldet börja rasa,
 Du kan få utstå samma kval och samma fasa.

Ett besläktat och ofta förekommande motiv i dikterna om Polen är en hånfull kritik av att föga görs för att hjälpa polackerna. Den humanitära hjälp det i den ovan citerade dikten "Till Svea" talats om anses inte vara den form av bistånd man i första hand väntar på:

Man räcker väl en skärv att hindra värsta nöden
 Men låter folket hjälplöst se'n få gå till döden.

Inte heller den diplomatiska hjälpen tycks vara till någon större nytta; de svenska skalderna gör snarast narr av de diplomatiska noterna till Petersburg. I dikten "Polen lider", publicerad ursprungligen i *Upsala-Posten* på hösten 1863, skriver en okänd författare:

Lugnt Europa åser mordet. Mördarn skrattar uti mjugg
 åt de diplomaters skrämnskott, åt de papperssablars hugg
 Mördarn skrattar! Lugnt Europa! Vilken är all mänsklig dygd,
 Dölj o sångmö, dölj ditt anlet utav nesa, utav blygd!

A. Sandahls ironiska kommentar i dikten "Några ord till en stormakt", med anledning av Englands svar till Ryssland, uppvisar en ännu dystrare bild av den diplomatiska depešväxlingen mellan stormakterna och Ryssland. De krav stormakterna i sina skrivelser ställde var som

bekant mycket modesta, huvudsakligen bad man endast om nåd för de uppröriska polackerna och tonen var undergiven. Rysslands rätt till herravälde över Polen ifrågasattes dock aldrig:

England! O stig ned från tronen,
där du rodnar för ditt ord.

Blygs! Du nödgas sänka tonen,
sen du ryssen tog ombord.

(...)

Ryssen för den tjänst du gjorde
dricker dock sin skål i blod,
och på Polens grav han torde
resa sig – en ärestod.

Den hjälp Polen, enligt flertalet diktörfattare, verkligen skulle behöva var en militär aktion. I många polendikter finner vi därför klara uppmaningar till kamp mot Ryssland som t.ex. i "Till Svea" av signaturen G.G.:

Och därför är det tid att gripa
Till svärd, som länge rosta fått,
Och att den gamla klinga slipa
Varmed du strider förr bestått;
Det är ej tid att tuga still och endast drömma
Du mänsklighetens fordringar ej får förglömma!

Själva drivkraften var naturligtvis viljan att hjälpa polackerna att återfå sin nationella självständighet, men bakom dessa uppmaningar låg även ett intresse att se Finland återförenat med Sverige. Karl Wetterhoff skriver i "Till de unga":

Världen i undran sett Ert mod,

så må vi unga vår tro besegla,
 då det gäller att stå i blod –
 Landet som tusende sjöar spegla
 Suomi, samma boja bär,
 samma tro skall det dock förlossa.
 Ja vi vilja den bojan krossa,
 låt oss sluta förbundet här.

I samband med dessa militanta stämningar för Polen var det inte ovanligt att man uttryckte en känsla av hat mot Ryssland på grund av förlusten av Finland. Så gör J.K.G. Carlén i dikten "Olyckan vid Pultawa":

Så Rysslands czar, du Finland stal
 från oss, och mycket annat,
 se'n du i Polens jämmerdal
 ditt namn gjort högt förbannat...
 Har du på gamla dar "fått bud",
 då nu du visligt ber till Gud?

Även i andra länder skapades en omfattande mängd polendikter, av vilka några översattes till svenska och trycktes i pressen. Den i sammanhanget intressantaste är "Till Svenskarnes!", tryckt i den schweiziska tidningen *Handels-Courier* och återgiven i svensk översättning i *Göteborgs Handels och Sjöfarts Tidning*. Svenskarna smickras här för sitt hjältemodiga förflutna och uppmanas att hjälpa Polen militärt. Denna uppmaning kulminerar i de sista verserna:

Sänd eder tappra ungdom – den väntat länge ju –
 Till Sobieskis ättling, som bojan bröt itu!
 I Polens dunkla skogar må svenska hornets ljud
 Om ädla sfänners vrede till Ryssland föra bud!

Må blicken slunga lågor, i vapnens vilda dans,
 Må vidt kring världen lysa de hjeltedaters glans,
 Som — liksom norrskensljuset — mer glädtig natten gör
 Och frihets rosenskimmer kring alla länder strör.

Den svenska polendiktningen bör inte endast ses som enskilda poeters spontana manifestationer. Totalt återspeglar den hela vidden av den polska frågan — främst här hemma i Sverige men även ute i Europa. Polackernas väntan, med ögonen riktade mot norr, utgör ett återkommande dramatiskt inslag. Samtliga stadier passeras, från krigiska stämningar mot Ryssland till likgiltighet. I argumenteringen för ett aktivt deltagande i den polska frihetskampen bryter svenskarnas egen nationalism tydligt och starkt.

NOTER

1. Fellenius, Karl-Gustav. *Polen i svensk lyrik*. Antologi. Stockholm 1935. De av Fellenius icke medtagna dikterna om Polen är bl.a:
  - "Till polska nationen!" av S. Ödmann. *AB* 29.5.1863.
  - "Framtiden hörer de unga till" av K. Wetterhoff. *AB* 29.5.1863.
  - "Ett folk i sorg." Polsk koral. Osign. *AB* 6.5.1863.
  - "Den första dusten" (till melodi av en gammal folkvisa, "Holger Dansk vann seger öfver Burmann") av sign. —ed—. *AB* 5.2.1864.
  - "Våra fanor" av Orvar Odd (O. P. Sturzen-Becker); (hela dikten, dvs. även de sju strofer som ej medtagits av Fellenius). *AB* 10.3.1864.
  - "Ryssland och Polen" av sign. —bl—. *GHT* 3.11.1863.
  - "Barnet." Tidsbild från Polen av sign. Gustaf S. (J. G. Schultz). *Illustrerad Tidning* 1864 nr 38.
  - "Vid Polens graf" av B. Sigurd. *Illustrerad Tidning* 1865 nr 17.
  - "Polen" av sign. U—e. *Illustrerad Tidning* 1866 nr 43.
  - "Europas martyrland" av S. Ödmann. *Fäderneslandet* 27.1.1864.
  - "Mazurkan". 1:a sången ur ett otryckt större skaldestycke
  - "Kasimira" sign. Orvar Odd (O. P. Sturzen-Becker). *Svensk Månadsskrift*. Första bandet. Göteborg 1864, s. 66—74.

I Fellenius' antologi finns bara två av de sju polendikter J. G. Schultz (sign. Gustaf S.) publicerade i häftet *För Polen och Danmark*. Sånger. Med dedikationen "Till Sven Tröst /C. Snoilsky/ den unge varmhjertade sångaren vänskapfullt af författaren." Stockholm 1864. De ej medtagna dikterna är:

- "Barnet"; "Till Polens Qvinna"; "Han"; "Ett ord till De Store på jorden"; "Jag sjöng om Polen hvad du läste här".
2. De utländska dikterna om Polen är bl.a.:
- "Till Svenskarnes!" Osign. övers. av M. Axelson. *GHT* 28.3.1863.
  - "Poniatowski" (från Béranger), övers. H-t. (poemet skrivet under upproret 1830). *Illustrerad Tidning* 1863 nr 13.
  - "Årans väg" av P.J. Béranger, övers. Sven Tröst /C. Snoilsky/. *Svensk Månadsskrift* 1864, första bandet, s.373–374.
3. *Carl Snoilsky och hans vänner. I. Ur skaldens brevväxling*. Första delen. Andra upplagan. Stockholm 1917. Brev till H. Wikblad, Uppsala 29.11.1863.
4. Jfr Grönstedt, Johan. *Mina minnen*. I. Stockholm 1918, s. 19. Mötesordförande var A. C. Raab. Varma och upphetsande tal för Polen hölls av: A. Sohlman, Carlén, P. Nilsson, Rosenberg, H. Hamilton, P. R. Tersmeden och von Qvanten. Snoilskys deltagande i detta polenmöte beskrivs av Grönstedt på följande sätt:
- I den del af salen där jag stod sammanpressades jag i trängseln mot en ung man, hvilken liksom jag energiskt hurrade och skrek 'Lefve Polen!'. Under de korta pauserna mellan talen presenterade vi oss för hvarandra och uttryckte våra sympatier för Polen, äfven då vi i trängseln ganska våldsamt klämdes mot hvarandra.
5. Manderström var gift med Snoilskys moster friherinnan Ebba Märtha Mathilda Johanna Banér.
6. Hallström, Per. *Carl Snoilsky. En levnadsteckning*. Stockholm 1933, s. 50.
7. Jfr Olsson, Henry. *Den unge Snoilsky*. Stockholm 1941., s. 137–138.
8. Släktskapet mellan polackernas och ryssarnas frihetssträvanden berördes ofta vid olika gemensamma arrangemang. De två folkens likartade situation togs bl.a upp i tal och dikt på den fest som vid slutet av maj anordnades för Bakunin. På denna fest läste K. Wetterhoff sin dikt "Framtiden hörer de unge till" vari försoningsproblematiken tydligt berördes:
- Se hur det Unga Ryssland här
Räcker hand åt den unga Polen.
Härjaren flyr på den löddriga fålen,
Frälsningens timme är oss när. (*AB* 29.5.1863)
- Vid samma tillfälle läste Harald Wieselgren upp Samuel Ödmans dikt "Till polska nationen".
9. I ett brev från Snoilsky till Brandes framkommer det att han fascinerats av denna bok. *Carl Snoilsky och hans vänner*. Brev till G. Brandes, Dresden 5.5.1885.

10. Nybom, Johan. *För Polen och Danmark*. Två poemer. Westerås 1864; delar av poemen "För Polen" och "För Danmark" ingår även i Fellenius' antologi.

11. Gustaf S. (J. G. Schultz). *För Polen och Danmark*. Sånger. Stockholm 1864.

